

Visitatsindberetninger

for Vester Hanherred og Thy 1739-63.

Meddelt ved *Chr. Petresch Christensen*.

III.

REFS HERRED.

I. Vestervig og Agger.

(²¹/₁₁ 1740, ²⁸/₁₁ 43, ⁸/₃ 47, ⁶/₈ 54, ¹⁸/₆ 58 og ¹³/₈ 62.)

Sognepræsten, Provst *Anders Winding* (1722~68)¹) var en kristelig og årvågen Mand både i sit Provste- og Præsteembede, som han begge forestod med Retsindighed og Flid. Hans Prædikener var opbyggelige og grundige, og han betegnes som en sagtom og vindskibelig Lærer. Hans Levned svarede til det øvrige og var exemplarisk. Ved Visitatsen 1758 lå han ”dødelig syg”, men kom dog over det denne Gang, men ved næste Visitats havde han lige mistet sin Hustru, *Magdalene Christine Moldrup*, over hvem Biskoppen holdt Ligtalen. Af Kapellaner nævnes 1747 *Jens Oxenbull*²), der var ”en god Mand i hans Embede og Forhold”, 1754 og 58 *Jens Halse*³), der fik lignende Anerkendelse, samt Provstens Søn, *Philip Winding*⁴), der 1758 kaldes cand. theol., men blev 1759 Kapellan her. Han prædikede opbyggeligt og var en sædelig og exemplarisk Mand.

Om Degnen *Jens Bøtke* (1696-1741)⁴) siges det, at han ”havde været god og var i sin Alderdom så endnu”. Hans Efterfølger var den ovennævnte *Jens Oxenbull*, der virkede så opbyggeligt, at Provsten 1743 ansøgte om at få ham til Kapellan. 1754 og 58 nævnes som Degnens Substitut *Søren Mørck*, der holdt flittigt Skole og levede ustraffeligt. 1762 nævnes han som ”en kristelig Degn”, der lærte Børnene vel i Skolen⁵).

Af Skoleholdere nævnes yderligere *Søren Olesen Handrup* som ”flittig og nyttig” og *Niels Justesen* i Agger som en ulastelig Skolemester (begge 1747). En *Chr. Isachsen*, der 1754 var Skolemester i Agger Skole, havde tidligere været ”opbyggelig i sin Læsning”, men der var da indgået Klage over ham, så at han måtte love Forbedring, hvilket han synes at have holdt, da han de øvrige

Gange fik et godt Vidnesbyrd såvel for sin Skolegerning som for sit Levned⁶).

”Menigheden overhovedet gjorde dejlig Rede for de guddommelige Sandheder”, siger B. ved sin første Visitats. Ungdommen, der 1743 var ”herlig undervist” bliver også senere vel omtalt, om end ikke i så begejstrede Vendinger.

Der var 1743 gensidig Tilfredshed mellem Sognepræst og Menighed, men 1754 bemærkedes følgende: ”I Menighederne i Vestervig og Agger var der ikke andre Forargelser end Horerier, og især blev klaget over Kiersten Nielsdatter, hvis Lige Provsten troede neppe at finde, ublu i Ord og Gerninger. Skulde hun ikke kunne give gode Råd Rum, bliver hun befordret til Viborg Tugthus”. Næste Gang klages der ikke over Menigheden og ikke heller 1762, hvor det udtrykkelig bemærkes, at der ikke forelå grove Forargelser, men at Tilhørerne flittigt søgte Herrens Hus og brugte Nadveren.

2. Boddum, Ydby og Hurup.

(¹⁷/₁₁ 1740, ¹⁰/₅ 43, ¹⁵/₃ 47, ³¹/₇ 54 og ²⁰/₉ 58.)

Sognepræsten, *Oluf .Ascanius* (1733-84)⁷), såvelsom Hr. *Smidt* lærte og levede begge vel, ”siden de var bragte til fredelig og kiærlig Omgængelse inbyrdes⁸”. *Ascanius* fik fremdeles ved næste Visitats (1743) en smigrende Omtale: Han prædikede opbyggeligt, ”hans velunderviste Ungdom bar Vidne om hans Flittighed, og de gamle var vel fornøjede med hans Levnedss Ustraffelighed og Flittighed i Embedet”. I de andre Indberetninger, der var i Overensstemmelse hermed, omtales hans Kapellan *Sebastian Peter Opitius*, om hvis Forhold det samme gælder.

Der var i dette Pastorat 2 Degne, den ene for Hurup Sogn, den anden, der boede i Ydby, for de to andre Sogne. *Daniel Holst*⁹), der var Degn i Ydby, havde, efter hvad der meddeles 1740, været ”liderlig” (dvs.: drikfældig), men var ved at forbedres og havde 1743, da vi sidst hørte ham omtale, ”forbedret sig noget”. 1747 var han bleven afløst af *Johan Pretzmann*¹⁰), der da omtales som en god Degn og en flittig Skoleholder, men

¹ Anders Westenhoff Albertsen W., f. i Ørslevkloster, var g. m. *Magdalene Christine Moldrup*, D. a. Kammerassessor *Peder M.* til Vestervigkloster. Deres Datter *Dorothea Christine* blev 1752 g. m. Biskoppens Søn, C. R. B., der var Sognepr. til Thisted og Tilsted. Hans økon. Forhold var 1743 ret gode, idet han betalte 4 D. 74 Sk. i Formueskat og 5 D. 58 Sk. af Indkomster. Han havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 3 Piger og havde en Kalechevogn, der dog angaves at være ubrugelig.

² Jens Olsen Oxenbull blev Degn 1741 og 1743 tillige Kapellan. Han blev 1752 Præst i Laurbjerg (Jfr. nærmere T. A. Årb. 1918 S. 59).

³ Han blev 1768 Sognepræst i Vestervig.

⁴ T. A. Årb. 1918 S. 58 f.

⁵ Han var dog måske stadig Substitut for Ph. Winding.

⁶ I Vestervig Sogn fandtes der 1735 intet Skolehus; der var vel nominelt et sådant, men det var nu Degnebolig og havde været det i både Provstens og hans Formands Tid. I Agger Sogn var der heller intet Skolehus, men Assessor *Moldrup* på Vestervigkloster havde lovet at lade bygge et sådant og at bidrage til Skoleholderens Løn. - 1742 var der en Degneskole ved Vestervig Kirke og 2 Omgangsskoler, alle for Vestervig Sogn. I Agger Sogn var der en Skole oprettet ved Fundats samt 1 Omgangsskolemester.

⁷ S. a. den foregående Sognepræst *Saxe Henriksen A.* og Hstr. *Vibeke Schytte*. Hans økon. Forhold var gode; han gav 1743 6 Dr. i Formueskat og 6 Dr. af Indtægter. Han havde da også Råd til at holde en Kariol og havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

⁸ Nævnte Kapellan, *Johannes Willumsen Schmidt* (1748-43), blev 1743 Sognepr. til Frølev og Møllerup på Mors og giftede sig 1745 med Helle Helene Henriksd. *Ascanius*.

⁹ Blev Degn her 1721. - Jfr. T. A. Årb. 1918 S. 67.

¹⁰ Død 1773. - Jfr. T. A. Årb. 1918 S. 67.

ved Visitatsen 1754 var der 2stor Misforståelse" mellem Menigheden i Ydby Sogn på den ene Side og ham på den anden Side, hvilket havde haft til Følge, at Forældrene ikke vilde lade deres Børn gå i Skole hos ham, men havde antaget en anden Skolemester, hvortil Præsten havde måttet give sit Minde. Degnen var imidlertid vel tilfreds med denne Ordning idet han "ved at besøge een Skole efter anden i Sognene kunde med sin Undervisning og Catechisation, som han haver meget gode Gaver til, være til almindelig Nytte for alle Skoler". De omtalte "Misforståelser" må vel være bleven udjævnede igen, da det i Indberetningen af 1758 uden nærmere Forklaring anføres at Pretzmann "fortjener god Berømmelse for hans Degneembede og Skolehold i Ydby".

Af de Hurup Degne var *Peder Nielsen*¹¹⁾, der nævnes 1740, "en christelig Mand", og *Jens Madsen*, der nævnes 1754 og 58, en ustraffelig Degn og flittig Skoleholder, der i så Hensende "fortjente god Berømmelse".

Af andre Skoleholdere nævnes *Bartolomæus Bartolomæi* (1743, 47, 54 og 58), der var Skoleholder i Boddum, hvor han "lærte Børnene med Flid og levede vel", samt Omgangsskolelæreren i *Ydby Jochum Willadsen* (1747), der var ulastelig i sit Skolehold, men levede i ond Forligelse med sin Hustru, hvilket Forhold han lovede at forbedre.

Ungdommen var 1740 kun "skikkelig undervist", men gik derefter stadigt frem, så at den de to sidste Gange endog betegnes som "fortræffelig".

I Menigheden var der ikke åbenbare Forargelser.

3. Helligsø og Gjettrup.

(^{20/11} 1740, ^{9/5} 43, ^{10/3} 47, ^{3/8} 54 og ^{24/9} 58.)

Hr. *Frideric Brøndlund* 1747)¹²⁾ levede skikkelig og ustraffeligt samt prædikede opbyggeligt; han lå ved Visitatsen 1747 dødeligt syg. Den næste Sognepræst, *Jens Hansen* (1747-57), var opbyggelig i Lære og Levned, hvilket også gjaldt den 3die af Sognepræsterne *Johan Adolph Stage* (1757-65).

Degnen *Peder Olsen* (1738-68) roses for sit flittige Skolehold og opbyggelig Levned, og de to Omgangsskoleholdere i Giettrup *Peder Knudsen* (1747) og *Jens Jensen* (1754 og 58) får et lignende godt Vidnesbyrd¹³⁾.

Ungdommen var ved samtlige Visitatser vel - eller fortræffeligt - undervist og "meget færdige til at gøre Rede for deres Børnelærdom".

1743 anføres det, at Præsten glædede sig over Tilhørerne, som flittigt hørte Ordet, og at Tilhørerne glædede sig over en flittig Lærer. Menigheden roses også ved de senere Lejligheder for Andægtighed, men B. siger dog 1755, at, selvom der i Menigheden fandtes "Begierlighed efter Guds Ord, var der dog en Del, der var "som de følesløse". Om åbenbare Forargelser var der ikke Tale.

4. Hvidbjerg og Lyngs.

(^{18/11} 1740, ^{11/5} 43, ^{11/3} 47, ^{4/8} 54 og ^{21/9} 58.)

Sognepræsten, Magister *Willum Rogert* (1728-50)¹⁴⁾ var "en svag men andægtig og opbyggelig Mand, der prædikede evangelisk" og levede exemplarisk (1740). Ved Visitatsen 1743 var han syg og kunde derfor ikke prædike, men roses for sin Flid og sit Levned. - Hans Efterfølger *Magister Laurids Benzon* (1750-59) får en ganske lignende Omtale i alle Måder.

Degnen *Lorentz Rose* (1730-45)¹⁵⁾ omtales 1740 som en flittig Mand, men var ved næste Visitats ikke helt til sin Sognepræsts Tilfredshed. Den følgende Degn, *Niels Trap* (1745-91)¹⁶⁾, der både 1747 og ved næste Visitats fik Irettesættelse for Forsømmelighed med sit Skolehold og begge Gange lovet Forbedring, havde endelig 1758 "forbedret sig noget" i denne Henseende. Derimod var der intet at klage på hans Gerning som Degn eller på hans Levned.

1743 nævnes en - unavngiven - Skoleholder, som B. heller ikke var tilfreds med. 1747 nævnes som Skoleholder i Barslev en Mand ved Navn Knud Pedersen, der "fortjente Ros og Yndest for hans Flittighed og Forhold. Skoleholdet i Lyngs var derimod på dette Tidspunkt, ej i forsvarlig Stand", hvad Sognepræsten forsikrede nok skulde "komme i Rigtighed - efter Sr. Billeskovs¹⁷⁾ skriftlige Forsikring til Provst Winding". Ved Visitatsen den ^{4/8} 1754 var der ikke nogen Skolemester i Lyngs, men skulde først antages en til Vinteren. Skolemesteren i Barslev var på den Tid og endnu 1758 *Peder Knudsen*, der fik et godt Vidnesbyrd. Ved Visitatsen sidstnævnte År omtales Lyngs Skole slet ikke, så at Sognepræstens Forhåbninger om de derværende Skoleforholds Forbedring vel neppe endnu var gået i Opfyldelse¹⁸⁾.

¹⁴⁾ Gav 1743 6 Rdl. i Skat af Formue og ligeså meget af Indtægter. Han havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 3 Piger. Epitafium over ham findes i Hvidbjerg Kirke.

¹⁵⁾ Laurits Eriksen Rose, død 1745, - jfr. Th. A. Årb. 1918 S. 72.

¹⁶⁾ Var velhavende, idet der, da hans 1. Hstr. Maren Pedersd. Seyersbølle døde 1753, var 568 Kr. i Boet. Jfr. T. A. Årb. 1918 Side 72 f.

¹⁷⁾ Jørgen Billeskov til Vejbjerggård i Humlum Sogn, død 1776.

¹⁸⁾ Om Skoleforholdene 1735 indberetter den daværende Sognepræst følgende: "Udi Hvidberg Sogn har ikke været nogen almindelig Skolehus før eller siden min Ankomst 1728 indtil 1733, hvilken uden Tid af 5 År har givet mig stor Prøve og Bevis på, hvad Hinder og Strid sådan ordentlig Skoles Mangel forvolder i Guds Kundskab: Da ingen fattige Børn kunde læse, de formuendes Børn, som skulde kunne læse, kunde det kun ilde, lærte enten af Forældrene selv eller små Dreng, dertil lejede, hvorved de hverken kunde stave eller læse ret . . . Degnen, der skulde og bequemest kunde holde Skole, er

¹¹⁾ Peder Nielsen Kierulf blev Substitut i Hurup 1698 og virkelig Degn 1711. Han var så fattig, at han ikke kunde ansattes til Kopskat. - Jfr. Th. A. Årb. 1918 S. 63.

¹²⁾ Der var 1735 ikke indrettet noget Skolehus i Pastoratet. 1742 var der en Skole i Boddum for hele dette Sogn, og i hvert af de 2 andre Sogne en Degneskole, samt en Omgangsskoleholder, der skulde besøge Undervisningen af Børnene i disse 2 Sognes afsides liggende Steder.

¹³⁾ 1735 var der intet Skolehus i Pastoratet. 1743 var der en Degneskole i Helligsø, medens Undervisningen i Giettrup besørgedes af en Omgangsskolemester.

Ungdommen var - trods alt - gennemgående ”ret fornøjelig og færdig til at gøre Rede for deres Børnelærdom”, hvilket vel så for en Del må tilskrives Sognepræstens Virksomhed.

Med Hensyn til Forholdene i øvrigt klager Sognepræsten 1740 over ”det Krohus ved Kirken, som havde været ham til stor Bedrøvelse og Menigheden til stor Forargelse”. Om Menighedens Tilstand siges det 1754, at nogle af dens Medlemmer var bedre end andre; en Del gjorde sig skyldig i Fylder og Drukkenskab, medens andre overtrådte Sabathen”. Præsten, der i øvrigt med det gode søgte at udglatte, hvad Uordener og Uoverensstemmelser, der kunde forefalde i Menigheden, gjorde sig imidlertid al gudelig Flid for at bringe de forfaldne på den sande Vej.

5, Søndbjerg og Odby.

(¹⁸/₁₁ 1740, ¹²/₃ 43, ¹¹/₃ 47, ¹/₈ 54 og ²²/₉ 58.)

Hr. Erik Hvass (1729-43)¹⁹) lå ved Visitatsen 1740 meget syg. Sygdommen var imidlertid ikke, som B. troede, dødelig, thi ved Visitatsen 1743 var han ikke sengeliggende, men holdt en opbyggelig Prædiken over Dagens Evangelium. Rask har han dog neppe været, og afgik s. A. - i Juli Måned - ved Døden. Han havde af sin Provst ”stor Berømmelse” for sin Flid og Retsindighed, ligesom hans Menighed også var veltilfreds med ham og roste ham for hans Flid. - Den næste Sognepræst *Peder Wilse* (1743-74) var ”en christelig Mand i Embede og Omgængelse” og prædikede opbyggeligt.

Degnen *Knud Hee* (1737-53)²⁰) havde været ”liderlig”, men var 1740 ”forandret”. Ved Visitatsen 1743 lå han tilligemed sin Familie syg af ”Sprinkler”, men Sognepræsten erklærede ved denne Lejlighed ”at kunne være fornøjet med ham”. 1747 lå han i Proces med Sognefolkene, som i den Anledning holdt deres Børn fra Skolen, men Sagen blev dog inden Årets Udgang ”i det gode afgjort, og Skolen kom i sin Skik”. - Den følgende Degn *Knud Hoppe* (1753-1801)²¹) havde et godt Ord som en god Degn og opbyggelig Skoleholder såvel som for sit Leved.

Om Skoleforholdene i Odby meddeles 1754, at der her årlig blev en Skolemester antaget ”efter Præstens foregående Overhørelse og Samtykke”. 1758 besørgedes Undervisningen af en ulastelig Skolemester, der bed *Jep Mathiesen*²²).

På Ungdommens Kundskaber klages der ikke, og dens Standpunkt synes i det hele at have været ret godt.

Menigheden fik 1743 det Skudsmål af Sognepræsten, ”at de hørte flittigen Guds Ord og levede derefter. Forså nogen sig, hjalp han dem til Rette i Kærlighed”. Også Hr. Peder Wilse roste sine Tilhørere (1754), men klagede dog over ”en Del Banden og Sværen samt Sabathens Overtrædelse. Grove Forargelser i Menigheden fandtes der heller ikke 1758²³).

(Historisk Årbog for Thisted amt 1922, side 307-315)

her i Sognet hindret derfra ved ej at have nogen Degnebolig eller Hus, siden den sidste Degnebolig, købt for Kirkens Penge, gik ved Skattens Restance bort for nogle År (siden) i forrige Degns Tid, hvorfor nærværende Degn har måttet fæste et Hus Kirken fraliggende, hinderlig såvel i andre Embedsforretninger som mest fra Skolehold, hvortil ikke er Rum eller beqvem Sted. I Året 1733 har velbårne Fru Justitsrådinde Klingenberg til Ørum og Ø. Hindsels af frivillig Gave og sædvanlig Nidkiærlighed for Guds Kundskab bygget et Hus, bygget næst ved Kirken, til et Skolehus og ladet samme dertil indrette, med Forsikring årlig at holde det vedlige af Kirkens Indkomst, den hun nu ejer; har og deraf årligen beskikket til Skolemesterens Løn Penge 10 Rdl. for at undervise de fattige Børn her af Sognet, hvor hun er største Lodsejer, . . . og har lovet årlig at græsse Skolemesterens Ko om Sommeren og give et Læs Halm til Vinterfoder, og endnu har hun til Dags givet fornøden Bøger af ABC, Catechismus og Evangeliumsbøger . . . På så god Grund er s. A. antaget en Skolemester og begyndt Skolevæsenet der til Dags er så vidt vedligeholdt med god Fremgang for de få, der har søgt Skolen, foruden de fattige . . . Liungskø Sogn har ikke eller nogen Tid havt almindeligt Skolehus. Skolevæsenet er der således, at i den største By Jestrup har de undertiden (ikke årlig) om Vinteren, fra Ploven ligger de Juletider, og til Pløjning eller Vogten begynder ved Fastetid eller St. Peders Dag, en Dreng, der går omkring i Byen en Dag eller Uge hos hver Mand for hver Barn, de har at læse for, og da lærer dem allene at læse Prænt . . . for en vis accorderet Løn, hvorved intet lærer enten de fattige, intet har at lønne med, eller de længst fraliggende . . .”

¹⁹ Da Mandtallet 1743 blev affattet, var han død, og der var nu 2 Enker i Kaldet, nemlig foruden hans Efterladte Hustru, Anna Marie Christensd. Hee, den næste Moder Karen Knudsd. Schytte, der var fattig og havde ”lidet Levebrød”. Jfr. F. Hvass: Personer og Familier af Navnet Hvass.

²⁰ Vistnok Svoger til Erik Hvass. Var fattig og svarede kun halv Kopskat. Jfr. T. A. Årb. 1918 s. 74.

²¹ Jfr. T. A. Årb. S. 74 f.

²² Om Skolevæsenet berettes 1735: I Sønberg Sogn og By er et Hus, som vel kaldes et Skolehus, opbygget af Kirkens Penge førend den blev holdt, hvor Degnen kunde bo, siden ingen anden Husværelse findes hos ham eller nogen Slags Degnebolig uden samme, mens som bemeldte Hus har ingen Slags Tillæg af Jord eller Ejendom, allene bygget på Kirkens Fortoft, har såvel nuværende Degn som forrige Degn der med Husholdning ej kunnet nær sig i sådan et jordløs Hus, da Degneindkomsten desuden er så ringe, måttet leje dette Hus bort til andre for, hvad de kunde, og igjen fæst hos Proprietari en Gårdspart eller Hus for at have lidet Sæd til Underholdning og Føde til en Ko . . .” I Odby Sogn hverken var eller havde der været noget Skolehus. Degnen boede langt fra Kirken på et Sted, som han havde tilfæstet sig. 1742 var der en Skole i hvert af Sognene; den i Søndbjerg lededes af Degnen.

²³ For *Jegindø* findes ingen Visitatsindberetning. Ifølge Præsteindberetningen 1735 fandtes der da ikke noget Skolehus der på Øen og havde ej heller tidligere været noget, ”såsom Landet er lidet og Beboerne få, hvorover en Skoleholder ej kan subsistere”. Præsten Rasmus Torp erklærer, at han, såfremt Kammerjunker Klingenberg vilde lade oprette en Skole der, gerne efter ringe Evne vilde lægge noget til, ligesom han også mente, at Sognefolkene i så Tilfælde kunde formæns til at udrede noget ”Ildebrand” til Varme og Foder til en Ko. 1742 var der på Øen oprettet en Degneskole. Rasmus Torp, der også var Sognepræst på *Jegindø* 1743, var trods sit ovennævnte Tilbud så fattig, at han kun betalte 2 Dr. i Indtægtskat. Degnen Peder Mørk, der var en udlevet gammel skrøbelig Mand med en gammel skrøbelig Hustru, havde aldrig kunnet leve af Kaldets Indkomster, om han ikke havde kunnet tjene noget til Hjælp ved sine Hånders Arbejde. Han var så fattig, at han fritoges for Skat.